

ชื่อวิทยานิพนธ์	: การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องสังสารวัฏในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ
ผู้วิจัย	: นางเพ็ญพรรณ เพ็ญฟูลอย
ปริญญา	: พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (ปรัชญา)
คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์	: พระศรีคัมภีร์ญาณ,รศ., ดร. ป.ธ.๙., ศษ.บ., พธ.ม., Ph.D (Pali & Buddhist Studies) : พระมหาพรชัย สิริวิโร, ดร. ป.ธ.๗, พธ.บ., อ.ม., M.Phil. (Philosophy) University of Delhi, India, Ph.D. (Philosophy), University of Pune, India. : พระมหาขวัญชัย กิตติเมธี (เทพประไพ) ป.ธ.๙, พธ.บ., พธ.ม., พธ.ด., (ปรัชญา)
วันสำเร็จการศึกษา	: ๑๔ มีนาคม ๒๕๕๙

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องสังสารวัฏในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ” มีวัตถุประสงค์ ๓ ข้อคือ (๑) เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องสังสารวัฏในพุทธปรัชญา (๒) เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องสังสารวัฏในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ (๓) เพื่อวิเคราะห์แนวคิดเรื่องสังสารวัฏในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ เทียบเคียงกับพุทธปรัชญา งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ

การศึกษาวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑ พบว่า พุทธปรัชญาเชื่อว่าสังสารวัฏมีอยู่จริง และอธิบายสังสารวัฏว่า หมายถึง วงจรการเวียนว่ายตายเกิดตามกฎปฏิจจสมุปบาทแบบข้ามภพข้ามชาติ การศึกษาวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ พบว่า พุทธทาสภิกขุอธิบายสังสารวัฏ หมายถึง การเวียนว่ายตายเกิดเช่นเดียวกับพุทธปรัชญา แต่ไม่ใช่แบบข้ามภพข้ามชาติ โดยใช้ภาษาคน-ภาษาธรรม อธิบายขยายความให้คนเกิดความเข้าใจในเรื่องสังสารวัฏได้ชัดเจนขึ้น การศึกษาวัตถุประสงค์ข้อที่ ๓ พบว่า พุทธทาสภิกขุอธิบายสังสารวัฏโดยเน้นเวลา ที่เป็นปัจจุบัน เพราะง่ายต่อการพิสูจน์และไม่ต้องรอผลในระยะยาว ซึ่งแตกต่างกับพุทธปรัชญาที่อธิบายสังสารวัฏโดยเน้นความต่อเนื่องของเวลา

การวิจัยเรื่องสังสารวัฏในทัศนะของพุทธทาสภิกขุนี้ ผู้วิจัยเห็นด้วยกับการอธิบายสังสารวัฏแบบพุทธทาสภิกขุ เพราะทำให้เข้าใจและสามารถพิสูจน์เรื่องนี้ให้เห็นผลได้ด้วยตนเอง

Dissertation Title : An Analytical Study of the Concept of Transmigration in the Buddhādāsa Bhikkhu's View

Researcher : Mrs. Penphan Fuangfooloy

Degree : Doctor of Philosophy (Philosophy)

Dissertation Supervisory Committee

: Assoc. Prof. Dr. Phra Sigambhirayarn
 Paṭī IX, M.A., Ph.D. (Paṭī & Buddhist Studies)

: Dr. Phramahā Pornchai Sirivaro,
 Paṭī VII, B.A., M.A., Ph.D. (Phil. Pune, India)

: Dr. Phramahā Khwanchai Kittimetee (Hemprapai)
 Paṭī IX, B.A., M.A., Ph.D. (Philosophy)

Date of Graduation : 14 March 2016

Abstract

This dissertation entitled 'An analytical study of the concept of transmigration in the Buddhādāsa Bhikkhu's view' has three objectives: 1) to study the concept of transmigration in Buddhist philosophy, 2) to study the concept of transmigration in the Buddhādāsa Bhikkhu's view and 3) to critically analyze the concept of transmigration in the Buddhādāsa Bhikkhu's view comparing to Buddhist philosophy. This is a qualitative research.

In the study of first objective, it was found that the existence of the round of rebirth has been upheld by Buddhist philosophy as a real. In explanation of this, according to Buddhism, it basically means the wheel of rebirth under the law of dependent origination theory emphasizing the endless of such a circle. In the study of second objective, according to Buddhādāsa Bhikkhu's view, the mentioned wheel of rebirth means as the same as Buddhist philosophy but embraces a slightly difference, that is, on the one hand, while the round of rebirth is basically held as an transmigration in Buddhist philosophy, on the other hand, Buddhādāsa Bhikkhu did not stress on that aspect; he obviously emphasized the wheel of rebirth in the present moment through the means of human beings' language and Dhamma-language so as to introduce the proper understanding of such a concept. In the study

of third objective, as far as the wheel of rebirth is concerned, it showed that while giving an explanation to the mentioned concept, Buddhadāsa Bhikkhu laid great emphasis on the present moment because the proof of its existence can be simplified; the need of long time in proving it is dismissed and this method of explanation given by Buddhadāsa Bhikkhu showed the considerable difference between Buddhist philosophy and his way.

In this research, the researcher is of the view that the aforesaid method made by Buddhadāsa Bhikkhu can be easily applied to convince people who are interested in the wheel of rebirth due to its simplification of understanding and proof in each one's life.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลุล่วงลงได้ด้วยดี เพราะความกรุณาของพระศรีคัมภีรญาณ,รศ., ดร. ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ พระมหาพรชัย สิริวิโร,ดร. พระมหาขวัญชัย กิตติเมธี อาจารย์ที่ปรึกษาและกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ เป็นผู้ให้แนวทางการค้นคว้าข้อมูล แนวคิดและวิธีเขียนงานวิจัย ข้อเสนอแนะต่างๆที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการเขียนวิทยานิพนธ์ ทั้งยังเป็นผู้ให้กำลังใจมาโดยตลอด ขอขอบคุณเลขานุการหลักสูตร และเจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัยที่ช่วยอำนวยความสะดวกในการติดต่อทุกครั้ง

ขอกราบขอบพระคุณพระศรีคัมภีรญาณ,รศ.ดร. รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ พระเมธีธรรมาจารย์ รองอธิการบดีฝ่ายประชาสัมพันธ์และเผยแผ่ พระสุธีธรรมานุวัตร,ผศ.ดร. คณบดีคณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อาจารย์ดร.วีรชาติ นิมอนงค์ จากภาควิชาปรัชญาและศาสนา มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ (ABAC) คณาจารย์ทุกท่านที่มีเมตตาห่วงใยไต่ถามถึงการศึกษาในระดับดุสิตบัณฑิตสาขาวิชาปรัชญาตลอดมา ขอขอบคุณเพื่อนนิสิตปริญญาเอกสาขาวิชาปรัชญา รุ่นที่ ๓ ทุกท่าน และกัลยาณมิตรทุกคนที่มอบกำลังใจให้ตลอดมา

อนึ่ง หากวิทยานิพนธ์เล่มนี้มีข้อบกพร่องใดๆปรากฏอยู่ ผู้วิจัยขอน้อมรับไว้เพื่อปรับปรุงแก้ไขในโอกาสต่อไป คุณงามความดีและคุณประโยชน์ทั้งหลายที่เกิดจากผลงานวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ขอน้อมบูชาเป็นธรรมบูชาแด่ คุณพระรัตนตรัย พระคุณครูบาอาจารย์ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิทยามาตั้งแต่ครั้งแรก พระคุณบิดามารดาผู้สร้างร่างกาย ชีวิต และจิตวิญญาณนี้ในเบื้องต้น รวมทั้งคุณสมศักดิ์ เฟื่องฟูลอย คู่ชีวิตที่คอยห่วงใยให้กำลังใจ ให้เวลา ให้โอกาส และทุนทรัพย์มาตลอดการศึกษาในครั้งนี้

นางเพ็ญพรรณ เฟื่องฟูลอย

๑๔ มีนาคม ๒๕๕๙

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	(ก)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(ข)
กิตติกรรมประกาศ	(ง)
สารบัญ	(จ)
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	(ข)
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๕
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๕
๑.๔ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๕
๑.๕ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๕
๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย	๘
๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๘
บทที่ ๒ สันสารวัฏในพุทธปรัชญา	๙
๒.๑ ความหมายเรื่องสันสารวัฏในพุทธปรัชญา	๙
๒.๑.๑ ทฤษฎีการเกิดใหม่ (re-incarnation)	๙
๒.๑.๒ สันสารวัฏ (transmigration)	๑๕
๒.๒ แนวคิดเรื่องสันสารวัฏในพุทธปรัชญาเถรวาท	๑๗
๒.๒.๑ แนวคิดเรื่องอะไรคือสันสารวัฏ	๑๗
๒.๒.๑.๑ สันสารวัฏกับเรื่องภพ-ภูมิ	๑๘
๒.๒.๑.๒ สันสารวัฏกับเรื่องเวลา	๒๐
๒.๒.๒ อะไรที่เวียนว่ายตายเกิด	๒๑
๒.๒.๓ ความเป็นสาเหตุของการเวียนว่ายตายเกิด	๒๗
๒.๒.๓.๑ ความเป็นสาเหตุเชิงอภิปรัชญา (Metaphysical Causality)	๒๗
๒.๒.๓.๒ ความเป็นสาเหตุเชิงจริยศาสตร์ (Ethical Causality)	๓๐
๒.๓ สันสารวัฏในทัศนะอื่นๆ ในพุทธปรัชญา	๓๗
๒.๓.๑ ทัศนะพระพุทธโฆษาจารย์	๓๗

๒.๓.๑.๑	สังสารวัฏคืออะไร	๓๗
๒.๓.๑.๒	อะไรเป็นสิ่งที่เวียนว่ายตายเกิด	๔๐
๒.๓.๑.๓	แนวคิดเรื่องความเวียนว่ายตายเกิด	๔๑
๒.๓.๑.๔	ความเป็นสาเหตุของสังสารวัฏ	๔๕
๒.๓.๑.๕	เป้าหมายของสังสารวัฏ	๔๙
๒.๔	บทสรุป	๕๐
บทที่ ๓	สังสารวัฏในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ	๕๑
๓.๑	ความหมายของสังสารวัฏในทัศนะของพุทธทาส	๕๑
๓.๑.๑	ความหมายของสังสารวัฏกับทฤษฎีภาษาคน	๕๒
๓.๑.๒	ความหมายของสังสารวัฏกับทฤษฎีภาษาธรรม	๕๔
๓.๒	แนวคิดเรื่องสังสารวัฏในทัศนะพุทธทาสภิกขุ	๕๗
๓.๒.๑	อะไรเป็นสิ่งที่เวียนว่ายตายเกิด	๕๗
๓.๒.๒	ความเป็นสาเหตุของสังสารวัฏ	๕๙
๓.๒.๓	กระบวนการเวียนว่ายในสังสารวัฏ	๖๓
๓.๓	เป้าหมายในสังสารวัฏในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ	๖๗
๓.๔	สรุป	๗๐
บทที่ ๔	วิเคราะห์แนวคิดเรื่องสังสารวัฏในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ	๗๒
๔.๑	สิ่งที่เวียนว่ายตายเกิด	๗๒
๔.๑.๑	สิ่งที่เวียนว่ายตายเกิดในปรัชญาอินเดีย	๗๒
๔.๑.๒	สิ่งที่เวียนว่ายตายเกิดในพุทธปรัชญาเถรวาท	๗๓
๔.๒	วิเคราะห์ระบบของสังสารวัฏ	๗๕
๔.๒.๑	แนวคิดเรื่องความเป็นสาเหตุเชิงอภิปรัชญา	๗๕
๔.๒.๑.๑	แนวคิดแบบเอกนิยม	๗๕
๔.๒.๑.๒	แนวคิดแบบพหุนิยม	๗๗
๔.๒.๒	แนวคิดเรื่องความเป็นสาเหตุเชิงจริยศาสตร์	๘๐
๔.๒.๒.๑	กรรมและกฎแห่งกรรมแบบฮินดู	๘๑
๔.๒.๒.๒	กรรมและกฎแห่งกรรมในทัศนะพระพุทธโฆษาจารย์	๘๒
๔.๒.๒.๓	กรรมและกฎแห่งกรรมแบบพุทธทาสภิกขุ	๘๓
๔.๓	วิพากษ์แนวคิดสังสารวัฏกับคุณค่าทางจริยะ	๘๓
๔.๓.๑	คุณค่าความจำเป็น	๘๓

๔.๓.๒	หน้าที่ทางศีลธรรม	๘๕
๔.๔	บทสรุป	๘๗
บทที่ ๕	สรุปผลการวิจัยข้อวิจารณ์และข้อเสนอแนะ	๘๙
๕.๑	สรุปผลการวิจัย	๘๙
๕.๒	ข้อวิจารณ์	๙๑
๕.๓	ข้อเสนอแนะ	๙๑
๕.๓.๑	ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	๙๑
๕.๓.๒	ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป	๙๒
บรรณานุกรม		๙๓
ประวัติผู้วิจัย		๙๖

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

๑. คำอธิบายคำย่อภาษาไทย

ก. คำย่อเกี่ยวกับพระไตรปิฎก

สารนิพนธ์ฉบับนี้ใช้พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในการอ้างอิง โดยจะระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ เช่น ที.ส. (ไทย) ๙/๑๗๐/๕๖ หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ ๙ ข้อที่ ๑๗๐ หน้า ๕๖ และวิสุทธิมรรค ฉบับแปลของมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์ เช่น วิสุทธิ. (ไทย) ๓/๑/๒๒๓ หมายถึง ปกรณวิเสส วิสุทธิมรรคปกรณ ภาค ๓ ตอน ๑ หน้าที่ ๒๒๓ ฉบับมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์ ๒๕๔๘

พระวินัยปิฎก

วิ.ม. (ไทย) = วินัยปิฎก มหาวรรค (ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.ส. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฏิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปณาสก	(ภาษาไทย)
ม.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปณาสก	(ภาษาไทย)
ม.อุ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	อุปรปณาสก	(ภาษาไทย)
ส.ส. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
ส.นิ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	นิทานวรรค	(ภาษาไทย)
ส.ข. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	ขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ส.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
อง.จตุ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)

ปกรณวิเสส

วิสุทธิ. (ไทย) = วิสุทธิมรรคปกรณ (ภาษาไทย)

ข. คำย่อเกี่ยวกับคัมภีร์อรรถกถา

การอ้างอิงอรรถกถาภาษาไทยผู้วิจัยอาจกำหนดอักษรย่อได้ตามสะดวก โดยอนุวัตตามตัวเลขประจำเล่มอรรถกถาภาษาไทย ซึ่งปัจจุบันมีเฉพาะฉบับมหาวิทยาลัย อรรถกถาพระวินัย เช่น วิ.ม.อ. (ไทย) ๔/๑/๓๔ หมายถึง วินัยและอรรถกถาแปล สมันตปาสาทิกา มหาวรรค อรรถกถา เล่มที่ ๔ ภาคที่ ๑ หน้าที่ ๓๔ ส่วนอรรถกถาพระสูตรมี ๒ แบบ เช่น ที.ม.อ. (ไทย) ๒/๑/๒๐๓ หมายถึง พระสูตรและอรรถกถาแปล ทีฆนิกาย สุมังคลวิลาสินี มหาวรรคอรรถกถา เล่มที่ ๒ ภาคที่ ๑ หน้าที่ ๒๐๓ และอีกแบบ เช่น ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๒/๘๘ หมายถึง พระสูตรและอรรถกถาแปล ขุททกนิกาย ธรรมบท เล่มที่ ๑ ภาคที่ ๒ ตอนที่ ๒ หน้า ๘๘ ฉบับมหาวิทยาลัย ๒๕๒๗

อรรถกถาพระวินัยปิฎก

วิ.ม.อ. (ไทย) =	วินัยปิฎก	สมันตปาสาทิกา มหาวิภังค์อรรถกถา	(ภาษาไทย)
วิ.ม.อ. (ไทย) =	วินัยปิฎก	สมันตปาสาทิกา มหาวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

ที.ส.อ. (ไทย) =	ทีฆนิกาย	สุมังคลวิลาสินี	ศีลขันธวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ที.ม.อ. (ไทย) =	ทีฆนิกาย	สุมังคลวิลาสินี	มหาวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ม.ม.อ. (ไทย) =	มัชฌิมนิกาย	ปปัญจสูทนี	มูลปณณาสก์อรรถกถา	(ภาษาไทย)
อ.ป.อ. (ไทย) =	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ปัญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.อ. (ไทย) =	ขุททกนิกาย	ธรรมบทอรรถกถา		(ภาษาไทย)
ขุ.ป.อ. (ไทย) =	ขุททกนิกาย	สัทธรรมปกาสิณี ปฏิสัมภิทามรรคอรรถกถา		(ภาษาไทย)
ขุ.จ.อ. (ไทย) =	ขุททกนิกาย	สัทธัมมปัชโชติกา	จูฬนิเทศอรรถกถา	(ภาษาไทย)

อรรถกถาพระอภิธรรมปิฎก

อ.ภ.ส.อ. (บาลี) =	อภิธรรมปิฎก	ธมมสงคณี	อภิสาลินีอรรถกถา	(ภาษาบาลี)
-------------------	-------------	----------	------------------	------------